

За сприяння Міністерства освіти і науки України

шкільний
СВІТ Зміши ми світ
UNDP
За підтримки
Програми Розвитку
ОНУ Ukraine

Українська мова та література

ЧИСЛО 39-40 (343-344), ЖОВТЕНЬ 2003

У Леоніди Світличної на уродинах. Зліва направо: Василь Овсієнко, Агата Пашко, Ніна Марченко, Євген Сверстюк, Валерія Андрієвська, Леоніда Світлична, Роман Корогодський, Михайлина Коцюбинська. Київ, 2 квітня 2002

Роман КОРОГОДСЬКИЙ

ШІСТДЕСЯТНИКИ ПОЗА ПАФОСОМ

Частина друга

© Роман Корогодський, 2003
© Видавництво «Шкільний світ», макет, 2003

До відома наших читачів та авторів: газета «Українська мова та література»
є фаховим виданням, затвердженим ВАКом України (п.1 Постанови 2-02/5 від 10.05.2000 р.)

БІЛЬ І ЛЮБОВ ВЕНІАМІНА КУШНІРА

Митець, кажуть, має дослухатися до своєї доби. У цілому справедливе міркування, та невичерпне. Трапляються часи, коли він задає тон. На жаль, дуже рідко доба виявляється на висоті, щоб проникнути у світ митця і збегнути його.

Мистецький досвід Веніаміна Кушніра драматичний. Художник напрочуд ширій, світливий, чистий у помислах і вчинках, виявляє себе природно. А суспільство, громадськість, мистецьке середовище, надто деформоване, психологічно покручене, зіпсоване в своїх тривіальних гараздах і тлінних формах домагань, були глухими, ворожими до щирості митця. В.Кушніра не лише не визнавали. Йому не давали працювати, принижували гідність насущним шматком хліба, створювали навколо нього психологічний вакуум. Параడокс полягав ще й у тому, що його малярство, інколи реалістичне і нібіто загальновизнане, виявилося тематично чужим і навіть ворожим комуністичній ідеології, бо художник геть відкинув перспективу «милими та солодкими словами зводити серця простодушних». Чогось подібного зазнав Василь Симоненко в останній рік свого життя, коли «всевидяче око» побачило й зрозуміло: любов поета до України не дозується й не піддається керівництву.

На Веніаміна Кушніра влада також покладала надії, які не віправдалися...

* * *

Скромно, тихо Веніамін Кушнір освідчувався своєї Батьківщині — його пейзажі полонять невимушеною, емоційною снагою й непідробністю почуття. Пейзажі України: чи то Карпати, які він по-синівськи любив, чи то будь-яка сільська місцина, повз яку він не зміг пройти, не зачепившись гострим художнім зором, — усі пейзажі Кушніра стали суцільною ліричною сповіддю Україні.

Україна як ідея у Веніаміна Кушніра була занадто багатогранною і фундаментальною основою мистецького світогляду й індивідуального світовідчування, щоб він обмежився самим пейзажем. Крах суспільних ілюзій початку 60-х років, переслідування, арешти дисидентів в Україні підштовхнули митця гостріше відгукнутися на події сьогоднішні. Але! Він мав дар узагальнювати історичне минуле, і ретроспекції поставали, як тяжкі візії на полі боротьби за вою України й жахної долі самої України. Картини «Розстріл», «Гвалтування України», незважаючи на різні роки творення полотен, усім своїм пафосом, особливо композиційними засобами, стали свідченням пристрасного протесту художника проти розправи й насильства над борцями за українську ідею. Біль, протест митець зобразив без усяких інтелектуально-метафоричних фігур. Усе просто і ясно: вбивають,

гвалтують... Страхіття... Коловертъ композиції обох творів лише підкреслює, що уява художника зображує, як світ зірвався зі своєї моральної осі, тож ніби чуєш наближення коней Апокаліпсису. Звідси — його трагічне світовідчування й відчай.

Ширість митця проявляється й у портреті. Портрет Т.Шевченка фактично є також тематичною картиною — роздумом про з'яву національного поета в Україні в його столітній ювілей. Кушнір категорично відкинув комуністичний міф про щасливу «сім'ю вольну, нову», яку нібіто оспіував поет як реальність омріянного ідеалу. Його Шевченко — неначе візія зі сну художника. Тому, можливо, поет постав у несподіваному вбрани — суддівській білій мантії. Та найдивовижніше — Шевченко розгублений! І це тоді, коли трубадури співають гімни класово потріблому ювіляру. Візія надала всьому скuto-статистичному образу Шевченка якогось нерозгаданого болю. Чи не від фальшивої риторики? Поет стоїть на площині розщепленого атомного ядра, що за тих часів мало втілювати науково-технічний прогрес. Навколо Шевченка ніби рухається історична панорама, яка перетворила хатинки під стріхою в сучасні багатоповерхові будинки. Прогрес наявний... І доводиться лише дивуватися, звідки ж тоді оци розгубленість і блідість обличчя, скутість і затамований біль в очах поета? Серед численних розгадок можлива й така: Веніамін Кушнір пророчно передчував чорнобильську біду й попереджав: «Схаменіться, будьте люде, бо лихо вам буде...» Це було попередження, якого, звичайно, імперія не могла почути.

Через 20 років з чорнобильським лихом прийшло самоусвідомлення, що причина всіх бід — фатальна залежність України, якій у свій час був нав'язаний Союз. І художник створює кілька картин періоду боротьби за незалежність. Картина «Мітинг» — це багатоголосе «Слава!», що знеособлює індивідуальність (художник близьку, і, що дивно, властивими йому модернами засобами передав цей акт екстазу) і в той самий час наелектризовує атмосферу великого натовпу людей. Чи ця маса здатна діяти цілеспрямовано й свідомо творити новий світ? Таке питання ніби висіло в повітрі 1990—1991 років.

Веніамін Кушнір не був би справжнім художником, аби з притаманною йому ширістю не поділився з глядачами своїми сумнівами, що тяжко гнітили його душу в останній рік життя. Він не бачив людей-будівничих, з якими можна було б творити незалежну Українську Державу.

Веніамін Кушнір вірив, сподівався, любив.

Художник вірив у споконвічні батьківські ідеали добра й любові, які прагнув утвердити в духовному обличчі нової України. Заради цього він працював.

Веніамін Кушнір. Прощальна мелодія. 1991 р.

Заради цього вийшов на простори велелюдні роздягнений і босий (картина «Автопортрет зі свічкою»), щоб контрастно виразити сучасну драму суспільної глухоти й екзистенційної замкнутості байдужого на-тovту.

Художник плекав надію на Відродження. Сподівався разом утвірджувати українську ідею, заради якої творив усе життя. У вузькому колі друзів-шістдесятників його шанували, та підла буденщина, щоденні клопоти, негаразди перетинали шлях до його серця. Ні, не тішили Веніаміна увагою навіть друзі.

А він нас любив.

Уважно лишењь подивіться на його портрети нареченії, жінок, матерів. Картина «Матері», гадаю, є метафорою фундаментальної життедайності українського народу. Художник, неначе новітній янгол Гавриїл, хоче сповістити: Богородиця, що була сповнена Надії, сповила дитятко, щоб вивести у світ. На тлі звичайного інтер'єру сільської хати, прибраної рушниками, стоять жінки різного віку. Із психологічною проникливістю художник виразив стан душі різних жіночих типажів і створив духовну атмосферу учти, майже тайнства. Вони освітлені сяйвом їхніх постав. Пригадався рядок поета Володимира Свідзинського: «*I запалився сам від себе*». І дійсно, вони самі засвітилися й водночас є носіями світла. Перед внутрішнім зором кожної матері майнула ота щаслива мить, свідками якої вони стали, і тому, напевно, усе жіночтво завмерло, мов святі херувими над Надією, яку кожна плекала в житті.

Він нас любив вимогливою любов'ю.

Про Веніаміна Кушніра ми ніби все знаємо — по смерті, як то повелося в Україні, до нього прийшло визнання. Виставки його творів стали помітними й прикметними подіями художнього життя 90-х рр. Пригадалася давня історія, про яку я дізнався в колишньому Партархіві (тепер ЦДАГО України). Виявляється, ЦК КПУ на початку 60-х років покладав надії й радив

братья приклад з... Кушніра Веніаміна. Зокрема, називалася його відома робота «Трембітарі», що була репродукована чи не в усіх часописах — «є така думка»... Чіткий сигнал для утаемничених у засоби державного керівництва культурою.

Веніамін Кушнір не виправдав високої довіри світової супердержави, зв'язав свою долю з «непевними» людьми і сам собі виніс вирок — бути відкинутим. Не будемо ще раз з'ясовувати, що керувало його вчинками, навіщо дружити з родинами Горських-Зарецьких чи Світличних, де збираються буржуазні націоналісти, навіщо було йти на таки геть безумний крок — іхати в Комі ССР на «підприємство Яvas», аби через droти побачити Панаса Заливаху, Богдана Гориня та інших наших хлопців, яких ув'язнили 1965 року. Ні, лише замислиться: йому стелиться дорога до Едему соцреалізму з усіма почестями, славою і добробутом. А він, безумний, ще добровільно в протилежному керунку, в царство Печалі, долину Сліз. Спілка художників, яка була інструментом

легального «виховання» советського художника, вмить повернулася до Кушніра своїм хижим оскалом і почала його «виховання» ударом... нижче пояса — Спілка позбавила художника шматка хліба.

«Не хлібом єдиним жива людина», — часом повторюють люди, що мають на хліб і до хліба. Я бачив слізози Веніаміна, випадково зустрівши його на розі Червоноармійської-Саксаганського: в нього в черговий раз відмовилися купити живописну роботу. Без пояснень! Отже, знову жити на зарплату дружини, Гали Візної-Кушнір. Багато хто з шістдесятників не могли влаштуватися на постійну службу й жили на зарплати своїх дружин (Світличний, Дзюба, Сверстюк, Стус, Чорновіл, Заливах...). Неначе нічого нового? Це не так. Усе залежить від психології людини, структури особистості. Веніамін був дуже вразливою людиною, і сам факт, що він не може заробити на хліб, його гнітив, принижував його людську гідність. І професійну — адже не купують, мовляв, тому, що... слабкий, нецікавий твір, і пояснювати немає чого. Відбувалася підміна понять — відвертє шulerство, та тонкий інроверт Кушнір ледь витримував психологічний тиск — Веніамін страждав і був загнаний у глухий кут. Галя, справжня людина й надійна подруга, намагалася стищувати біль, але, можливо, сумація болю й привела до непоправного фіналу.

Коли пробила його остання година, Веніамін Кушнір зі свого «Автопортрета» вирушив в останню дорогу. Зі свічкою, і сам догораючи як свіча, шукав людей, які були би здатні втілити його ідеал. Він вийшов назустріч нам, аби переконатися, що ми ще існуємо і таки наважимося повернутися до художника обличчям. Хоч по смерті хотілося б знайти-таки сили відповісти на його ширу тривогу згуртованістю й діяльністю любов'ю до тої землі, на яку ступив босий творець зі свічкою серед білого дня, мов новітня з'ява Творця землі обітovanної, яку нам ще тільки належить відчути й захистити.